

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

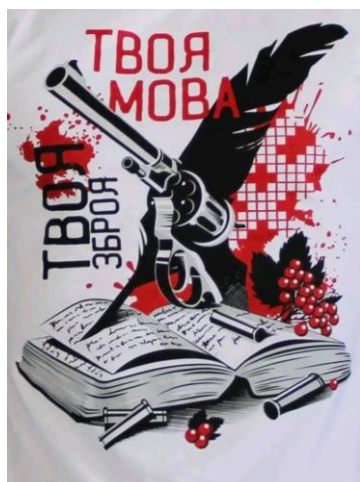
**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

20 ЛЮТОГО 2026 РОКУ

Львів 2026

«Мова — кордон національної безпеки»: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 20 лютого 2026 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2026. 458 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

*Дмитро БОНДАР, доктор юридичних наук, доцент;
Василь ПОПОВИЧ, доктор технічних наук, професор;
Ярослав ІЛЬЧИШИН, кандидат педагогічних наук;
Ігор КОВАЛЬ, доктор педагогічних наук;
Лідія ВЕРБИЦЬКА, кандидат філологічних наук;
Ірина БАБІЙ, кандидат педагогічних наук;
Тетяна БОТВИН, доктор філософії, доцент;
Христина ВЕРБИЦЬКА, кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент;
Мар'яна ГДАКОВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент;
Марія ІВАНЧЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент;
Тетяна КОНІВІЦЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент;
Марина КУЛЬЧИЦЬКА, кандидат філологічних наук, доцент;
Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук;
Ольга ШЕЛЮХ, кандидат філологічних наук, доцент.*

Технічне оформлення: *Тетяна КОНІВІЦЬКА*

Збірник укладено за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова — кордон національної безпеки» 20 лютого 2026 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій:

- Секція 1. Мова і національна психологія.
- Секція 2. Мова як інструмент гібридної війни.
- Секція 3. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. Українська мова у світі. Мова у системі сучасної науки.
- Секція 4. Актуальні проблеми викладання української мови у вищій школі.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

**УДК 811.161.2'27-11-2(477):316.42(100)"20"(043.2)
РІДНА МОВА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ТРИВОЖНІ
РОЗМИСЛИ АНДРІЯ СОДОМОРИ**

*Марина КУЛЬЧИЦЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ,
кандидат філологічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Нехай життя – момент
і зложене з моментів,
ми вічність носимо в душі...
Іван Франко. В плен-ері

Кожна особистість, кожен носій мови відповідальний за той величний дар, який вони успадкували завдяки сотням поколінь із сивої прадавнини, – рідну мову. Дбати про її живу, органічну природність, про її повноважне – гармонійне – функціонування в національному і світовому духовному просторі, про її пластичну вимовність, її невразливість від ошмаття повсякденного, легковажно занехаєного мовлення – одна з важливих місій, яку самозабутньо й невтомно здійснює видатний український перекладач сучасності, педагог, письменник і культурний діяч Андрій Содомора [докладніше див.: 5]. Його розмисли про неспростовну загроженість рідномовного простору, про наші глибинні – щиросердечні – обов'язки стосовно найдорожчого духовного спадку відлунюють численними тривожними побиваннями, засторогами й закликами до шляхетного, відповідального ставлення до рідної мови, до невтомного плекання свого саду.

Застережні виступи Андрія Содомори, звісно, не є *vox clamantis in deserto* (*голосом волаючого в пустелі*), бо ж ізвідусіль чуємо, а особливо у фатальні, смертоносні воєнні роки, численні виступи, у яких різні особистості недвозначно акцентують увагу на стані мовленнєвої та мисленнєвої культури в Україні. У цьому контексті, зосібна, спадають на думку найбільш резонансні книги з цієї

проблематики, як-от: «Наука про рідномовні обов'язки» Івана Огієнка, «Як ми говоримо?» Бориса Антоненка-Давидовича, «Антисуржик» львівських українців – Олександри Сербенської, Зеновія Терлака, Марії Білоус, «Мова і нація» Василя Іванишина та Ярослава Радевича-Винницького, «Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба...» Анатолія Погрібного, «Боліти болем слова нашого...» Роксолани Зорівчак. Серед численних розмислових книг про мовленнєву недбайливість українців стривоженою змістовністю відзначається й есеїстична брошура «Від слова до серця, від серця – до слова» А. Содомори, у якій закумульовані основні концепти-застороги щодо легковажного занедбання в більшини українців відчуття глибинного взаємозв'язку серця й мови, втрати чутливості до звуків і запахів рідного слова, його трагічного збіднення, свавільної депоетизації. Прикметно, що викладені в есеї спостереження й застороги львівський митець і педагог перманентно проартикулює майже в кожному публічному виступі, за кожної слушної нагоди, прагнучи донести їхню непроминальну важливість для української нації [див.: 1; 2; 4; 7].

Свої міркування про загрозливий стан рідної – української – мови А. Содомора розпочинає заувагою про те, що затихає пісня на українській землі, зникає лірика з нашого життя, «ширшають обрії світові, віртуальні; зникають – досяжні для зору, ліричні», «переривається, такий інтенсивний колись, діалог людини з природою, Космосом» [6, с. 7, 8]. Тому вкрай важливо «при глобалізаційних процесах, світових “протягах”, дбати про вертикаль – корінь, що глибоко тримається рідного ґрунту...» [6, с. 22]. Поскрізь і завше треба пам'ятати, як понад півстоліття тому наголошував Б. Антоненко-Давидович, що «мова – це коштовна спадщина від предків, у якій передається національна традиція, особливості сприймання довколишнього світу, характерне для народу мислення й відчуття» [3, с. 134].

«Жага видовищ», шоуманія, «потужна індустрія розваг, масова культура», які орієнтуються на «легкодоступне», «зрозуміле», «гостросюжетне», зумовили, на думку А. Содомори, те, що «слово перестає бути фактором поступу, втрачає свою основну – людинотворчу функцію» [6, с. 10–11]. Затрачається важливий відлуннєвий ефект мови – її *звуковий образ*, милозвучне мовлення («миловидність»): буває, що за українськими словами годі відчути

подзвін саме української природної мови. Забуваємо, що «дзеркало душі окремої людини, як і окремого народу, – не лише очі, а й голос» [6, с. 13]. Ідеться, передусім, про хибну, заберовану ортоєпію (некоректну артикуляцію озвученого слова): «**а**» замість «**о**» (*Альона* замість *Оленки*, *Альоша* замість *Олексій*; «*каляска*» замість *візок*); «**и**», яке «хилиться» до «**і**» (*мельнік*, *Плахтіна* замість *Плахті́на*); «**е**» як «**є**» (*Леся*, *Петя*); **надужиття «г»** в ентранжизмах (запозиках), що перемандрує з часта й на давніші лексеми-«приймаки», а інколи й на питоми українські слова (*гуманізм*, *гоноровий*, *тарно*); **чергування голосних** – «**і**» з «**е**» та «**о**» («осіні» замість «осені», «легіту» замість «леготу», а ще: *Анті́на*, *Феді́ра*, *Білозі́ра*, *Сімферопі́ля*, *Харкі́ва*); нищення нашого (суто українського) наспівного **подвосня пригосних**: *Анна*, *Ганна* // *Ана*, *Гана*, «*Корінна*» // «*Корі́на*», *мелі́са* / *мелі́сса* («...у тій сув'язі звуків і слів – співучість, мелодійність мови», що особливо важливо насамперед для звучання поезії, як у Т. Шевченка: «А сльоз, а крові [...] розлилось / Огнє́нне море!»). Прикриті есеїста й хаос, непросте свавілля в наголошуванні слів (зокрема, у словах *но́вий*, *оди́надцять*, *чоти́рнадцять* і в оштучнених призвищевих іменниках: *Кóзак*, *Кóгут*, *Ба́ран*, *Кóваль*, *Во́зняк*).

На думку А. Содомори, оте кривдне забруднення звукового образу мови стає на заваді органічної спадкоємності автентики «світла материнського слова» від покоління до покоління, воно вбиває її своєрідність (від «своє – рідне»), адже відомо: із таких «дрібниць» починаються фатальні хвороби мови, а отже й знищення духовної неповторності, матриці духу її носія – народу. Це, звісно, здебільшого є наслідком двомовності, але водночас і нерозуміння «ваги рідного слова», «мовного недбальства», що веде до тотального «суржикування» нашого узусу (щоденної мовної звички українців), до фатального збіднення «лінгвістичної палітри» усного й писаного слова.

Щонайгірша наша всеохопна біда все-таки – **байдужна недбалість у слововжитку**. Так, у дитячому світі «малюк» витіснив лексему «дитина» зі всім дивовижним світом його словотворчого потенціалу: *дитинка*, *дитини́нька*, *дитя*, *дитяточко* тощо. Панують чомусь не «майданчик», «гойдан(л)ка», «цукерка», «ковзанка», а таки: «площадка», «качелі», «конфета», «каток»; а ще подовкруж нас – усякі «Растішки», «Антошки», «Мишутки», «Малютки» тощо. На такому фоні, зрозуміло, і відбувається фатальна депоетизація повсякденного

мовлення, за якої спостерігаємо витіснення слів, що заховують у собі «запах землі», як-от: «стадо» навзамін «череда», «гілку» замість «гілля», «дім» замість «хата», «чашка» замість «горнятко», «характер» замість «вдача», «річка» (щось невелике, крихітне) замість «ріка», «миттєвості» замість «миті» тощо.

Болить А. Содоморі й «фактична втрата дієслівного заклику», причому саме заклику, а не наказу. «Латинською мовою, – підкреслює письменник і науковець, – ця дієслівна форма – *hortativus*, *заклик* (етимологічний зв'язок з дієсловами “підбадьорювати”, “звеселяти”) [...]. Наказ же – це *imperativus*! (імперія, імператор), голос того, хто стояв осторонь, хто наказує, велить» [6, с. 31]. Справді, легко можна спостерегти, як дієслівний заклик, на превеликий жаль, затрачається в українському щоденні. Тому геть незграбно звучать для наших вух і душ численні кривоусті звороти: «Давайте ми не будемо говорити про це...» (замість: «Не говоримо про це» або «Годі про це»); «Зустрінемо Великодні свята в чистому місті!» (замість «Зустріньмо...»); «Поїхали разом!» (замість «Їдьмо!»); «...давайте кожен починати з себе» («починаймо/почнімо з себе») і т.д.

Не сприймає митець як добру звичку й надужиття **складеною формою ступенів прикметників і прислівників** із допоміжними *більш/найбільш* і *менш/найменш* («...аналітичний і синтетичний способи – на рівних правах, але ті “рівні” права за постійного впливу російської (тепер уже й англійської) – геть не рівні» [6, с. 34]). Тому так дратують дивоглядні «суперлятиви» на зразок: «Найбільш розважальна з музичних і найбільш музична з розважальних програм»; «найбільш щасливі люди на планеті»; а ще зазвичай і таке: «самий новіший», «найшокуюче», «найоптимальніший» (хоча куди вже далі, позаяк лат. *optimus* – «найкращий»).

Маємо, за слухним спостереженням А. Содомори, і «неабиякі клопоти з **активними дієприкметниками**, яким активно ж нині протистоїмо»...

Неприйнятні й **пасивні конструкції** на зразок: «Якби *мною* було виграно виборчий марафон...»; «*ним* було написано»; «комісією було встановлено»; «Затверджено (схвалено) Вченою радою...», «праці, написані вченим» та ін.

Ігноруємо – побивається есеїст – у нашому щоденному мовленні й «дивну енергетику **кличного відмінка**», від якого віє «особливо теплою аурую, що єднає суб'єкта, особу, яка звертається, з об'єктом».

Саме тому так болісно вражає відсутність закличних інтонацій у іменникових звертаннях не лише в побутовому мовленні, а й у різних контекстах і за різних нагод: «Привіт, школа!», «Дорога громада...» тощо; замість «Катрусю», «Михайлику», «Оленко», «Марічко», «Василію» (бо то, мовляв, по-сільському) – «Катя», «Міша», «Олена» (чи навіть «Лена»), «Марія» (чи й «Маша», «Вася» (бо то, мовляв, по-міському). Властиво, із утратою автентичного мислення, оприявленого, зокрема, і через питому українську звертальну форму іменника (імені!), зникає національний колорит фрази, – слушно висновує А. Содомора, за кожної слушної нагоди згадуючи цей болісний факт– у текстовому чи усному форматі (особливо в інтерв'ю) [див.: 1; 2; 4].

Важить для А. Содомори й дотримання милозвуччя вислову, яке полягає «не лише у легкій для вимови сув'язі слів»... «Милозвучність – це також сув'язь зорових і звукових образів, звукопис, інтонаційний рисунок фрази, її живий подих, саме слово, світ, що за словом...», тому, акцентує він, до мовлення треба прислухатися, щоби «виробляти слух до мови – *слух душі*» [6, с. 44]. Цей «слух душі» сприяє, зокрема, уникненню таких дивоглядних огріхів, як: «удача» (калька з російської) замість «вдача» (характер). Високим камертоном для духу справжнього українця перекладач вважає усну народну творчість, яка заховує в собі численні питомі таємниці української національної ментальності й мови.

Має А. Содомора і власний погляд на високий стиль української мови, зокрема у конфесійній (церковній) мові, а тому не зі всіма «реформами» в богомільному українському слові він погоджується. Заміна узвичаєних у літургії слів і зворотів сучасними, «загальнозрозумілими» не завжди, на його переконання, відповідає високій тональності моменту: не «днесь», а «сьогодні», не «воньмім!», а «будьмо уважні!», «хліб наш щоденний» замість «...насущний», не «плоть», а «тіло» тощо. Звісно, інновації в сучасній церковній українській мові не завжди переконливі, може, й не такі досконалі, як того хотілося би, але внаслідок такої, не завжди лагідної, українізації можна, зрештою, досягнути щось важливе для поступу рідної мови й нації.

Долучивши свій голос до виступів численних українців-ерудитів ХХ – ХХІ ст. про загрозливі процеси в лінгвальному просторі України й фатальної потреби тримати рідну мову «в охайному вигляді»

(Б. Антоненко-Давидович), А. Содомора, прикладом особистого чину, шляхетно, але безкомпромісно «підказує», що для всіх нас без винятку важливо, кажучи словами Г. Кочура, «боліти болем слова нашого». «Мусимо, – висновує він, – хай як це нелегко серед стількох зваб нашого часу, робити **вибір**. Мусимо, не тікаючи кудись у ліси, гори чи пустелі (легко бути собою, коли нічого не загрожує знеособленню), мусимо – «проти рожна перти, проти хвиль плисти» (Іван Франко). Цей рух проти хвиль, до свого кореня, до себе, до рідного слова, до гармонії розуму й серця, і є *поступом*, – а не *поспіхом*, що веде в нікуди...» [6, с. 51]. Словом, переконує А. Содомора, за рідномовну стихію треба боротися, адже мова – це не лише інструмент для спілкування, а просторинь для збагачення духу, «для помноження струн душі». Місія захисту питомих ознак української мови триває.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрій Содомора: «Наша мова всихає» / Підготувала Оксана Левантович. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/72659>. 04.11.2017.

2. Андрій Содомора. Про мову і звучання Львова у латинських написах / Медіа-хаб «Твоє місто». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=UyKTclayJG0>.

3. Антоненко-Давидович Б. В літературі й коло літератури. Київ: Молодь, 1964. 240 с.

4. «В українській мові закладена повага до громади, в російській цього немає»: Андрій Содомора про вплив слова, війну і завдання для українців / Інтерв'ю Галини Терещук 13.05.2023 на «Радіо Свобода». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/sodomora-pro-pereklad-viynu-movu-yak-zbroyu/32404570.html>.

5. Голоси і відлуння античності. Donum natalicium Andreae Sodomorae: матеріали Всеукраїнської наукової конференції до 85-річчя професора Андрія Содомори (Львів, 16 грудня 2022 року). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 376 с.

6. Содомора А. Від слова до серця, від серця – до слова. З нотаток про мову. Львів: Літопис, 2012. 52 с.

7. Содомора А. Уважним доторком до Слова // Зорівчак Р. Боліти болем слова нашого.... Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. С. 287–291.